

Az olma piros, mint a vűr

Kutatóúton a Volga menti rokonoknál

A cseremiszek és csuvasok földjén végzett több hónapos kutatómunka eredményeiről számolt be a Magyar Tudományos Akadémia minapi felolvasó ülésén BERE CZKI GÁBOR, a nyelvtudományok és VIKÁR LÁSZLÓ, a zenetudományok kandidátusa. Most pedig arról beszélgetünk, ami az akadémiai értekezésből kimaradt. A kutatóút apró, érdekes epizódjairól, élményeiről és – előzményeiről. Hogyan került sor a nyelvész és a zenetudós közös vállalkozására?

Magyar tankönyv Joskar-Olában

– Kodály Zoltán kezdeményezésére. Meggyőződése volt, hogy a volgai rokon népek nyelvének és népzenejének együttes tanulmányozása révén mélyebbre tekinthetünk saját nyelvtörténeti és zenei múltunkba. Bartók Béla 1924-ben felfigyelt a cseremiszi és a magyar népdalok sok közös vonására, a harmincas években Kodály is tanulmányozta a dallamok szerkezetében, hangsorában felismerhető zenei rokonságot.

Érdekes módon kerültek Magyarországra a cseremiszi és csuvas dalok, szöveggyűjtemények. Egy század eleji finn kutató magyar származású felesége 24 fonográfhengert hozott haza cseremiszi dallamokkal. Az első világháború orosz hadifoglyai között harminc cseremiszi kutatót fel BEKE ÖDÖN nyelvész és igen gazdag nyelvi anyagot gyűjtött. A cseremiszi főváros, Joskar-Ola pedagógiai főiskoláján ma is Beke szöveggyűjteményéből tanulnak a diákok.

Mókusok az erszényben

A cseremiszek – nemzeti nyelvükön *marik* – autonóm köztársasága Kazánytól északra a Volga mentén terül el. Nyugati szomszédai, a csuvasok nem nyelvrokonaink. Mégis csaknem 300 csuvas jövevényszó található a magyar nyelvben, többnyire a földműveléssel kapcsolatos szavak: *alma, eke, ökör* stb.

A két magyar kutató ideje nagyobb részét a finnugor rokonsághoz tartozó cseremiszeknél töltötte. Bereczki Gábor jól beszél cseremisziül, de magyar nyelvész legyen a talpán, aki a hegyi, erdei és keleti mari minden változatában perfekt. Nevetve meséli, hogyan járt a tudományával:

– Kis cseremiszi faluban szálltunk meg, és egyszer csak hallom, hogy faggatják a háziasszonyomat: tud-e a magyar vendég cseremisziül? Nem sokat tud szegényke – mondta a néni –, pedig már második napja kínlódom vele.

A kő cseremiszül *kü*, a vér az *vür*, az alma *olma*, de azért nem minden ilyen egyszerű. A kopejkát például mókusnak nevezik, mert a cári időkben egy kopejkát kaptak a cseremisz vadászok a mókusprémért.

Schiller – cseremiszül

Kutatóink repülőgéppel, autón, terepjárón 1700 kilométert utaztak a két autonóm köztársaság területén. Harminc községben és több városban jártak. Sorseliben meglátogatták Nyikolájev úrhajós édesanyját, Joskar-Olában megnézték Schiller Ármány és szerelem című drámájának cseremisz nyelvű előadását, és ők maguk is szerepeltek a televízióban, falusi iskolákban, kultúrházakban. A nyelvész furulyázott, a zenetudós énekelt: »Felszállott a páva ... Megrakják a tüzet, mégis elaluszik ...«

– Ilyet mi is tudunk – mondták a vendéglátók, és magnetofonra kerültek a cseremisz népdalok. 545 dallamot és 200 percnyi élőbeszédet rögzítettek hangszalagra. A gazdag anyag feldolgozása még folyik, de a két magyar kutató útjának máris világvisszhangja van a nemzetközi tudományos kongresszusokon.

Jövő nyáron ismét útra kelnek, rokonlátogatásra egy másik finnugor néphez: a votják-udmurtokhoz.